

RAZVOJ IN VREDNOTENJE KNJIŽNIČNE ZBIRKE V SREDNJEŠOLSKI KNJIŽNICI

Majda Steinbuch, II. Gimnazija, Maribor

UDK 025.2:027.7

Povzetek

Preskrba in dostopnost kvalitetnega in ustreznega gradiva, ki je pomembno za potrebe učnega načrta, učencev in učiteljev, je temeljna naloga šolske knjižnice. Zato je potrebno načrtovati primerno nabavno politiko, ki temelji na pisnem načrtu, ki vsebuje kriterije za oblikovanje in organizacijo knjižnične zbirke. Ti kriteriji so predvsem program šole, predmetniki, učni načrti, informacijske potrebe učencev in učiteljev, okolje, kjer se šola nahaja, in tudi proračun.

Pri izgradnji knjižničnih zbirk upoštevamo tudi opremo, ki je potrebna za uporabo knjižničnega gradiva.

Ob domačih in nekaterih tujih standardih ugotavljamo njihove prednosti in pomanjkljivosti, jih z analizo stanja šolskih knjižnic v Sloveniji primerjamo s statističnimi podatki in prakso v knjižnici II. gimnazije Maribor, in skušamo ugotoviti ustreznost kvalitete knjižnične zbirke z vidika vzgojnoizobraževalnega procesa.

UDC 025.2:027.7

Summary

The main task of a school library is acquisition and availability of library materials needed for the realization of school education plans, both by students and teachers. The acquisition policy in a school library has to be based on a written plan comprising criteria for collection building and organization.

Criteria considered are school programs, teaching plans, information needs of students and teachers, state of the art of the school environment, and budget possibilities. The equipment needed for the use of library materials has also to be taken into account.

The paper compares Slovenian and foreign standards to the analysis of school libraries in Slovenia and especially to the statistical data and practical performance data of the school library of the 2nd Gymnasium in Maribor. The author tries to evaluate their library collection from educational point of view.

1. Uvod

Preskrba in dostopnost kvalitetnega in ustreznega gradiva, ki je pomembno za zadovoljitev potreb učnega načrta učencev in učiteljev, je temeljna naloga šolske knjižnice. Cilj knjižnične vzgoje uporabnikov je namreč samostojno učenje, ki temelji na uporabi različnih informacijskih virov. Zato je pri oblikovanju knjižnične zbirke potrebno načrtovati različne vrste gradiva, da so na enem mestu zbrani tako ustrezna tehnologija, ki omogoča uporabo različnih medijev, kot tudi vse vrste gradiva, ki sestavlja zbirko v šolski knjižnici.

2. Zbirka - viri in oprema

Knjižnični informacijski viri so osnova in orodje, s pomočjo katerih šolski knjižničarji približujejo ideje in informacije učencem in učiteljem. Zbirka odseva informacijsko osnovo in program šole. Dandanes zbirke ne obsegajo le knjižnih in neknjižnih gradiv (avdio, video, elektronske informacije), ampak tudi opremo, ki je potrebna za upravljanje, projekcijo in uporabo gradiva. Vse vrste gradiv in opreme so del zbirke šolske knjižnice.

Informacije so lahko dostopne skozi elektronske medije, telekomunikacije ali satelitski sprejem. Tako dostopne informacijske vire imenujemo informacijski servisi.

2.1. Pomen zbirke

Učenci morajo imeti dostop do širokega izbora informacijskih virov. Oboji, učenci in učitelji, so upravičeni do zbirke, ki jim omogoča dostop do tekočih, aktualnih in primernih virov in informacij, ki bodo zadovoljili njihove izobraževalne potrebe in interese, in se ujemali z njihovimi individualnimi učnimi navadami. Pri tem so bistveni tisti viri, ki pokrivajo vse primarne teme, ki jih zahteva učni načrt, in predstavljajo različne poglede na te teme.

Zbirka vsebuje

leposlovne in strokovne knjige, periodiko, pamflete, rokopise, poročila, posterje, mikrooblike, učbenike (osnovne in dodatne), delovne zvezke, multimedijske komplete ali orodja, avdio in video posnetke, filme, diapozitive, računalniške diske ali diskete, lokalno izdelano gradivo in ostalo knjižno in neknjižno gradivo v različnih oblikah.

optični diski, videoteksti, računalniški programi, interaktivni video, kabelski in satelitski prenos, komunikacijske in računalniške mreže.

Gradiva, ki jih izdelujemo lokalno, vsebujejo zaradi specifičnih učnih potreb elemente, ki so značilni za posamezne šole. Interno izdelani viri so lahko tiskani, v video ali avdio obliki ali pa so elektronski viri. Običajno jih izdelajo posamezniki - učitelji, učenci ali knjižničarji in so primerni za širšo uporabo v šoli, zato jih dodamo k zbirki z istim namenom kot ostalo nabavljeno gradivo. To so lahko raziskovalne naloge učencev, letni delovni načrti, učni načrti, priprave, učni pripomočki, razne publikacije, objave, okrožnice, bilteni, šolski časopisi in glasila, razna avdio in video gradiva, ki se uporabljajo kot učno sredstvo, prosojnice, kartoteka z izrezki člankov oz. drugega drobnega tiska itd.

Dostopnost virov, ki so zunaj šole, pa še zvišuje vrednost lokalne zbirke, vendar je ne nadomešča. Vsaka šola mora priskrbeti primarne informacijske vire, ki jih potrebujejo njeni učenci in učitelji. Čeprav bodo šole razširile dostopnost informacijskih virov, ki so uporabnikom dostopni online, bodo učenci in učitelji še naprej potrebovali dobro izbrano in organizirano zbirko, ki bo zmožna zadovoljiti njihove informacijske in učne potrebe.

Velikost zbirke ne jamči polne in ekonomične uporabe in izkoriščanja virov v učnem načrtu, kar je pomembnejše.

Standardi priporočajo različno velikost temeljne knjižnične zaloge. LA in SLA (britanski in škotski) standardi priporočajo 13 izvodov na učenca, ALA¹ (ameriški) standardi pa celo minimalno 20.000 izv. oz. 40 na učenca (Herring, 1988, str. 11). Slovenski standard govori le o temeljni knjižni zalogi in določa 8-10 knjig na učenca in 40 knjig na učitelja v osnovni šoli in 10-15 knjig na učenca in 40 na učitelja v srednji šoli.

Silva Novljan v svoji analizi slovenskih šolskih knjižnic opozarja, da tudi mednarodna raziskava o branju kaže na to, da povezava med količino knjig in branjem ni nujna. "Knjižnice bi zato morale bolj pazljivo oblikovati knjižno zalogo (izločiti neustrezno, zastarelo gradivo) in jo posodobiti z AV mediji, ki so nepogrešljivi pri izvajanju sodobnih metod pouka, pri sodobnem samostojnem učenju učencev" (Novljan, 1994, str.5).

Primerno velikost zbirke najbolje določimo tako, da ocenimo, kako dobro in uspešno zbirka in informacijski servisi koristijo potrebam uporabnikov. Kriteriji, ki nam pomagajo pri oceni velikosti zbirke, vsebujejo določitev, ali je zbirka dovolj velika, da v določenem odstotku zadosti povpraševanju, ali

1 LA - Library Association, SLA - Scottish Library Association, ALA - American Library Association.

vsebuje osnovne naslove in vire, ki so priporočeni z učnim načrtom in predmetnikom, in ali uporabniki menijo, da ponuja zadostno število gradiv za učni program in druge aktivnosti.

2.2. Razvoj zbirke

Razvoj zbirke je sistematični proces, ki ga vodi šolski knjižničar. V razvoj zbirke sodi zbirka, ki jo hranimo na šoli, informacijska infrastruktura in servisi, ki zagotavljajo prisotnost informacij izven šolske knjižnice, in primerne oprema za uporabo različnih vrst informacij.

Celotna šola mora imeti **načrt** razvoja zbirke, ki vsebuje informacijske potrebe uporabnikov, politiko šole, **izbor, pridobivanje, odpis in vrednotenje zbirke**.

Kadar posamezni deli zbirke ne zadostujejo in ne pokrivajo informacijskih potreb, mora šolski knjižničar napraviti načrt za zagotovitev manjkajočih virov. Isto velja za opremo, ki omogoča uporabo različnih vrst gradiv.

Učenci in učitelji včasih potrebujejo poseben dostop do različnih informacijskih virov, ki jim zagotavlja prost dostop do učnih virov. Kroženje zbirk, medknjižnična izposoja, online baze podatkov, satelitska TV in radijski sprejemniki, računalniško dostopni sistemi in mreže so poti, ki jim to zagotavljajo.

Temeljno **načelo**, ki pomaga pri **izboru** informacijskih virov, je **primernost** virov za učence. Predstavljajo naj različne poglede na svet, spodbujajo kritično mišljenje in naj bodo v skladu z izobraževalnim programom šole.

Glavni **kriterij**, ki se uporablja pri izboru informacijskih virov, je izobraževalna primernost za njihovo nameravano uporabo. Ostali kriteriji pa so še:

- vsebina gradiva - cilj, ureditev in organizacija, primernost in novost informacij, posebne značilnosti in celotna vrednost zbirke,
- filozofija in cilji šolskega okolja - viri, ki podpirajo izobraževalne cilje okolja in šole,
- značilnosti uporabnikov - viri so primerni starosti, razvojni stopnji, sposobnostim, učnemu načinu in socialnemu razvoju učencev, ki so jim namenjeni (Information, 1988, str. 74-75).

Načrtovanje razvoja zbirke

Načrtujemo v okviru šole in ob upoštevanju šolske populacije. Načrt vsebuje potrebe in prioritete, omejitve, vrste gradiv šolske zbirke, ki bodo vključena ali izključena, in temeljijo na kratkoročnih in dolgoročnih ciljih razvoja šolske

knjižnice in šole. Pri tem upoštevamo dobro razvita in slabše razvita področja šolske knjižnice, saj izhajamo iz stanja temeljne zaloge.

Zbirko razvijamo v skladu z učnim načrtom, opredelimo kriterije za odpis ali prerazporeditev gradiva in opreme, prav tako tudi za obnovo določenih gradiv. Načrt predvideva tudi, kdo je odgovoren za posamezne odločitve pri razvoju zbirke. Če hočemo, da bo načrt razvoja zbirke učinkovit, moramo razviti primerno sodelovanje z učitelji in vodstvom šole.

Načrt naj vsebuje naslednje korake

- **analizo šolskega okolja**, saj je za lokalno zbirko pomembno, ali je v kraju tudi kakšna javna knjižnica, s katero lahko pri načrtovanju nabavne politike sodelujemo, ali je ni;
- **izbor gradiva na šolskem nivoju**²
- **pridobivanje**, ki zagotavlja gradivo za knjižnično zbirko. Gradivo lahko pridobivamo z nakupom, darilom, zamenjavo ali z lastno izdelavo. Pri nas pridobivamo gradivo pretežno z nakupom preko knjigarn in založb ali z uvozom tujih gradiv preko uvoznika in ne poznamo pridobivanja preko različnih agencij, ki nudijo poleg dostave gradiv tudi že procesirane baze podatkov, ki omogočajo avtomatizacijo poslovanja knjižnic in so tudi tehnično opremljene. Pridobivanje gradiva v razvitih šolskih sistemih, kjer so šolske knjižnice že integrirane v sistem, za šolske knjižničarje ne sme predstavljati velikega napora, saj imajo predpisan proračun, izbor gradiva, dokaj enostaven način pridobivanja, ki jim nudi že obdelano gradivo, tako da se lahko posvetijo uporabnikom in zadovoljevanju njihovih informacijskih potreb. Pri nas, žal, še ni tako. Zdi se, da se še ne zavedamo dovolj, da bi morala biti splošna dostopnost vseh potrebnih informacijskih virov problem celotne šole in šolskega sistema in ne samo knjižničarjeva naloga. Zato knjižničarji v praksi izgubljajo veliko energije ravno za to, da prepričujejo vodstva šol o nujnosti pridobivanja ustreznih gradiv za informacijske potrebe učencev;
- **oceno in vrednotenje** načrta, celotne zbirke in posameznih izvodov. To je stalna naloga, ki jo moramo neprestano izvajati. Na ta način lahko denarne vire usmerjamo v potrebna področja. Tehnike za vrednotenje so ocene strokovnjakov za posamezna področja, zadovoljstvo uporabnikov - učencev in učiteljev, razni statistični podatki in analiza izposoje (Information, 1988, str. 76-77).

2 O izboru informacijskih virov je bilo na posvetovanju ZBDS v Mariboru leta 1993 kar nekaj referatov, ki so objavljeni v Knjižnici, 37 (1993) 3.

2.3. Organizacija, vzdrževanje in izposoja knjižnične zbirke

Organizacija

Vsi informacijski viri so, ne glede na obliko, del bibliografskega sistema določene knjižnice. Izgradnja bibliografske baze naj bo premišljena in poenotena, tako da osebju šolske knjižnice prihrani čas za druge dejavnosti, predvsem za delo z uporabniki. Ravno tako mora biti sistem enostaven za uporabnike, najboljše je, da je enoten v vseh knjižnicah, ki jih uporablja.

Vse šole morajo imeti načrt za avtomatizacijo. Avtomatizirani sistem mora zagotavljati natančne in učinkovite poti izposoje, postavitve gradiva in omogočiti hitro in natančno iskanje informacij. Pri razvoju kooperativnega sistema so dostopne izredno pomembne informacije, ki olajšajo ali pospešijo medknjižnično izposajo in vzajemne vire.

Danes vsebujejo knjižnične zbirke gradiva v različnih formatih, ki zahtevajo veliko različnih načinov shranjevanja. Nekatere knjižnice bodo izbrale fizično integrirano knjižno in neknjižno gradivo, druge ne. Če zbirka fizično ni povezana, moramo na to opozoriti v katalogu s primerno signaturo.

Vzdrževanje

Občasno pregledujemo celotno zbirko, saj na ta način ugotavljamo, kaj bo v zbirki ostalo in kaj ne. Vendar takšni pregledi ne smejo zmanjševati dostopnosti zbirke med šolskih letom.

Inventurni podatki so koristni pri izločanju neustreznega in zastarelega gradiva. Žal slovenski standardi za šolske knjižnice ne predpisujejo, kolikšen mora biti odpis, pravzaprav odpisa v šolski knjižnici sploh ne omenjajo (v praksi velja merilo za odpis okoli 2 - 4% temeljne zaloge letno. V analizi S. Novljan ugotavlja (1994, str.8), da so knjižnice v osnovni šoli odpisale 1,6%, knjižnice v srednji šoli pa samo 1,42% temeljne zaloge). Vendar lahko upoštevamo naslednji kriterij: ko knjižnična zbirka doseže temeljno knjižno zalogo (v srednji šoli 10 - 15 knjig na učenca) in če obnavljamo zbirko v skladu s standardom, ki za srednjo šolo predvideva 1,5 knjige na učenca, je lahko odstotek odpisa tudi večji (do 10 %). Skratka, večji je prirast, več gradiva lahko izločimo, saj smo že omenili, da velikost zbirke ni merilo za ustreznost in učinkovitost informacijskih virov, ki so zajeti v knjižnični zbirki.

Predvideti moramo tudi kriterije za nadomestitev opreme in postopek za odstranitev zastarele, neustrezne in nepopravljive opreme.

176 Če ugotovimo porast števila izgubljenega (ukradenega) gradiva, je potrebno načrtovati namestitev elektronskega zaščitnega sistema, ki lahko zmanjša

izgubo in tudi zagotovi, da bo gradivo dostopno vsem učencem in učiteljem, ko ga bodo potrebovali.

Izposoja

Sistem in politika izposoje gradiva v šolski knjižnici mora zagotoviti njeno maksimalno uporabo, vzpodbujati učence za izposojanje materialov za uporabo v šoli, na dom in v sami knjižnici. Izposojevalna politika omogoča prost dostop do gradiva in informacij šolske knjižnice vsem udeležencem vzgojnoizobraževalnega procesa.

V šolski knjižnici je dostopna tudi oprema za uporabo različnih vrst gradiva, ki je sestavni del knjižnične zbirke. Vsa oprema mora delovati, zato jo moramo ves čas preverjati, servisirati in vzdrževati.

2.4. Online informacije, dostopne preko šole

Prihod knjižničnih mrež, koordinacija razvoja zbirk in vzajemno načrtovanje zbirke nudi učencem in učiteljem možnost dostopa do informacij tudi izven šolske knjižnice. Online iskanje v bazah podatkov in vzajemni katalog, ki združuje vire različnih vrst knjižnic in informacijskih servisov, nudita šolski knjižnici možnost, da zadosti informacijskim potrebam uporabnikov.

Šolske knjižnice se lahko pridružijo mrežam, da povečajo in razvijejo kvaliteto svojih zbirk in informacijskih servisov. Istočasno pa lahko šole prispevajo svoj delež k mreži z vzajemno delitvijo njihovih originalnih zbirk. Delitev virov lahko zahteva spremembo organizacije knjižnice (izposoja, obdelava gradiva), in ker si šolska knjižnica izposoja gradiva od drugih, mora biti tudi sama pripravljena, da bo imela javnost dostop do njenih virov. Polnopravno članstvo namreč pomeni vzajemni prispevek vseh članic.

Internet se vse bolj širi v izobraževanje, predvsem v izobraževanje učiteljev, pritegne pa tudi učence, pri katerih vzpodbuja ustvarjalnost in učenje. Informacijski servis WWW na Internetu je univerzalno multimedijsko okolje, v katerem se informacije posredujejo s hkratnim prepletanjem besedil, slik, zvoka in videa. Danes si lahko vsaka šola, ki je vključena v Internet, za malo denarja privošči predstavitev svoje informacije po vsem svetu.

Elektronska knjiga, elektronska knjižnica, nastop nadbesedila, multimedijev in računalniških mrež so spremenili tudi pojem pismenosti. Miran Hladnik pravi, da "Norme pismenosti ne določajo več pisatelji, ampak bralci sami, ki so se otresli pasivnosti in se na tuja besedila nezadržno odzivajo...ter tako sami postajajo avtorji - nadbesedilo briše mejo med avtorjem in bralcem...Nadbessedilo je popularno geslo sodobne pismenosti" (Hladnik, 1995, str. 250).

Šolski knjižničar mora razviti kriterije za vrednotenje kvalitete online servisov, prav tako kot za ostale medije.

3. Knjižnične zbirke in slovenske šolske knjižnice

V 80-tih letih tudi v Sloveniji začnemo govoriti o šolski knjižnici - mediateki, zlasti v srednjem usmerjenem izobraževanju. Teze za delo v šolskih knjižnicah na šolah usmerjenega izobraževanja, ki sta jih pripravila Ignac Kamenik in Martina Šircelj, uvrščajo med knjižnično zbirko poleg knjig, periodičnega tiska in drobnega tiska tudi AV sredstva in ustrezno aparaturo (Teze, 1979, str. 3).

Leta 1989 je strokovni svet za knjižničarstvo sprejel nove standarde in normative za šolske knjižnice, ki med knjižnično gradivo uvrščajo tudi neknjižno gradivo.

Vendar statistični podatki kažejo, da slovenske šolske knjižnice v teh letih še niso bile razvite do te mere, da bi se preobrazile v mediateke. Kot ugotavlja Silva Novljan v analizi stanja šolskih knjižnic za leto 1992, so naše šolske knjižnice še vedno zelo tradicionalne, zato pojma mediateka v 90-tih letih še ne moremo uporabljati, saj je razmerje med knjižnim in neknjižnim gradivom 96% : 4% (Novljan, 1994, str. 5).

Kaže, da so se računalniki v šolski knjižnici uveljavili veliko hitreje in uspešneje kot pa različne vrste neknjižnega gradiva. Prav tako narašča ponudba online informacij uporabnikom šolskih knjižnic.

V praksi torej večinoma še vedno govorimo predvsem o knjižni zbirki šolske knjižnice. Čeprav je število temeljne knjižne zaloge ustrezno (176% doseganje standarda v OŠ, 87% doseganje standarda v SŠ), pa lahko dvomimo o ustrezno oblikovani knjižnični zbirki, saj so šolske knjižnice v letu 1992 pridobile le 0,78 knjige v OŠ in 0,47 knjige v SŠ. Osnovne šole so odpisale 1,6 % temeljne zaloge, srednje šole pa 1,42 %. "Knjižnicam srednje šole krade dragoceni prostor zastarelo gradivo...Na slabo sestavo opozarja velik obisk učencev v splošnoizobraževalnih knjižnicah zaradi potreb, ki jih določa šola." (Novljan, 1994, str. 8).

O primernosti knjižnične zbirke nam veliko povejo tudi podatki o izposojenem gradivu. Temeljna zaloga knjižničnega gradiva v vseh knjižnicah srednjih šol se je obrnila 0,50 krat, en učenec si je v enem letu izposodil 6,66 enot knjižničnega gradiva, kar je odločno premalo za uspešno usvajanje znanja v srednji šoli.

Vsi ti podatki potrjujejo potrebo po pravilnem načrtovanju razvoja knjižnične zbirke, o njeni organizaciji, vzdrževanju, neprestanem vrednotenju in izposoji.

3.1. Knjižnica II. gimnazije Maribor

Za učinkovito organizacijo šolske knjižnice, ki podpira vzgojnoizobraževalno delo šole, je potrebno neprestano vrednotenje knjižnične zbirke, njene organizacije, vzdrževanja in dostopnosti. To lahko storimo s pomočjo statističnih podatkov, ki jih med letom zbiramo, jih primerjamo s slovenskim povprečjem ali celo s kakšnimi tujimi tabelami, in na osnovi dobljenih rezultatov načrtujemo nadaljnji razvoj zbirke in ostale knjižnične dejavnosti. S pomočjo dobljenih podatkov lahko učinkovito ugotovimo dobro razvita področja knjižnice, pa tudi njene slabosti.

Statistični podatki knjižnice II. gimnazije Maribor za leto 1994:		
število uporabnikov	(učencev in učiteljev)	890
temeljna knjižna zaloga		19.520
prirast	- knjige	1.941
	- periodika	85
	- neknjižno gradivo (94/95)	147
odpis	(za leto 1994)	720
	(za leto 1995)	2.020
obisk	(zaradi izposoje)	14.827
dnevni povprečni obisk³		388
izposoja	(na dom)	14.277
	(v šoli)	5.530
	(uporaba gradiva v knjižnici)	/
izposoja - skupaj		19.807
proračun	- sredstva za zbirko na uporabnika	2.640 SIT
	- sredstva za opremo	1.238 SIT

Potrebno je povedati, da se število uporabnikov šolske knjižnice spreminja. Giblje se med številom 850 in 1.050, odvisno je od števila oddelkov, zato je prav, da je temeljna knjižna zaloga malo večja kot 15 knjig na uporabnika.

Velik knjižni prirast v letu 1994 moramo pripisati pomoči ministrstva za šolstvo vsem srednjim šolam, ki so leta 1995 izvajale maturo.

3 Oktobra 1994 smo namestili avtomatski števec obiska in na osnovi šestmesečnega merjenja dobili povprečni dnevni obisk 388 uporabnikov knjižnice, kar dovolj zgovorno kaže na veliko obiskanost šolske knjižnice zaradi različnih razlogov (učenje, druženje, uporaba knjižničnega gradiva, branje, iskanje online informacij, uporaba Interneta itd.).

Uporabniki II. gimnazije so redni obiskovalci šolske knjižnice, o čemer priča šest- mesečno avtomatsko merjenje obiska. 388 obiskovalcev dnevno govori o veliki uporabi knjižnice, njenih informacijskih servisov in gradiva, kaže pa tudi na polno izrabo prostora. Pri obisku do sedaj nismo šteli skupinskih obiskov pri bibliopedagoških urah.

Podatki o izposoji niso popolni, saj evidentiramo samo gradivo, ki ga izposodimo na dom ali v razred, prav tako do leta 1995 periodike nismo izposojali na dom. Dnevni obisk nas opozarja, da je velika uporaba gradiva v sami knjižnici, vendar tega ne beležimo. Učenci znajo marsikatero informacijo sami poiskati, saj jih tega učimo pri bibliopedagoških urah, prebirajo časopise, iščejo online informacije ali brskajo po Internetu, vse to pa so aktivnosti, ki jih knjižničar težko popisuje in vodi evidenco, da ne bi bilo videti vsiljivo, pa še časa nima na pretek. Če upoštevamo vse povedano, je dejanska uporaba knjižnične zbirke vsaj še enkrat večja, če računamo, da je vsaj polovica obiskovalcev uporabljala vsaj en izvod knjižničnega gradiva.

Primerjava podatkov s slovenskim povprečjem za leto 1992 (Novljan, 1994):			
	standard	SŠ	DGM ⁴
temeljna knjiž. zaloga	15 knjig na up.	13 - 87%	22 - 146,6%
prirast	1,5 knjige na up.	0,47 - 31%	2,18 - 145%
odpis	ni zajet v stand.	1,42%	3,55 %(1994) 9,98 %(1995)
obisk	(na uporabnika)	5 krat	16,65 krat
izposoja	(obrat temeljne zaloge)	0,50 krat	1 krat
	(samo knjige)	0,43 krat	
	(št.izv.na uporabnika)	6,66 izv.	22,25 izv.

Iz primerjalnih podatkov lahko povzamemo, da je organizacija knjižnice II. gimnazije zadovoljiva, saj je nad slovenskim povprečjem. Pa vendar ne smemo biti zadovoljni. Temeljna knjižna zaloga je še prevelika, kar pomeni, da jo bo potrebno še enkrat temeljito preveriti.

Prirast 1,5 knjige na uporabnika srednješolske knjižnice se zdi nedosegljiv, če ni sistematične pomoči države, ki pomaga pri pridobivanju gradiva.

Odpis bo potrebno v standardih za šolske knjižnice posebej izpostaviti, zato da ga bodo knjižnice prilagodile temeljni knjižnični zalogi in stopnji prirasta.

Izposoja je glede na obrat knjižne zaloge zadovoljiva, če upoštevamo izposajo v sami knjižnici, za katero sedaj ni podatkov (verjetno dvakratni obrat).

⁴ SŠ - povprečni podatki za slovenske srednješolske knjižnice, DGM - statistični podatki za II. gimnazijo Maribor.

V bodoče bo potrebno načrtovati učinkovitejše spremljanje in evidentiranje uporabe informacijskih virov v sami knjižnici, še večjo izposojo oziroma uporabo knjižničnega gradiva pa bo prinesla tudi možnost izposoje periodičnega tiska v naslednjem šolskem letu, ureditev posebne zbirke raziskovalnih nalog, povečanje zbirke neknjižnega gradiva in možnost uporabe le-tega v prostorih nove knjižnice.

Struktura knjižnične zbirke knjižnice II. gimnazije Maribor v primerjavi z drugimi

Zaradi prostorskih pogojev knjižnica II. gimnazije do leta 1994 ni sistematično pridobivala, obdelovala in hranila neknjižnega gradiva, čeprav smo se zavedali, da bo potrebno preurediti knjižnično zbirko tudi na tem področju. Zato pri načrtovanju razvoja knjižnične zbirke od leta 1994 dalje posvečamo večjo pozornost pridobivanju novega neknjižnega gradiva, naslednja večja naloga v novozgrajeni knjižnici⁵ pa bo pridobitev neknjižnega gradiva, ki je že na šoli, ter organizacija, ureditev in vzdrževanje neknjižne zbirke v novem večnamenskem prostoru knjižnice, ki bo namenjen skupinskim oblikam dela z uporabniki, shranjevanju multimedijskega gradiva ter opremi za uporabo in predvajanje tega gradiva.

Temeljna knjižnična zbirka	SŠ	DGM	
knjige	95 %	19.520	96,43 %
periodika	1 %	355	1,75 %
neknjižno gradivo	4 %	147	0,72 %
raziskovalne naloge		219	1,08 %
skupaj	100 %	20.241	100,00 %

Razmerje med različnimi vrstami gradiva je preveliko v korist knjig, kar bomo v naslednjem letu popravili z ureditvijo zbirke neknjižnega gradiva. To smo že upoštevali pri prirastu za leto 1994.

Prirast knjižničnega gradiva	SŠ	DGM	
knjige	78,00 %	1.941	89,61 %
periodika	15,22 %	85	3,92 %
neknjižno gradivo	6,38 %	147	6,78 %

Ugotavljamo dokaj visok odstotek prirasta periodike, saj znaša kar 15,22 %.

5 Majda Steinbuch, "Primer načrtovanja knjižnice II. gimnazije Maribor," V: *Silva Novljan in Majda Steinbuch, Šolska knjižnica v izobraževanju (za 21. stoletje)*, Ljubljana: NUK, 1994, str. 32-47.

Videti je, da je nastopil trenutek, ko srednješolske knjižnice posvečajo več pozornosti tudi nabavi neknjižnega gradiva, ki je s 6,38% nad povprečnim odstotkom temeljne knjižnične zaloge.

Razmerje med knjižnim in neknjižnim gradivom bi bilo potrebno natančneje določiti, saj standardi za šolske knjižnice določajo le temeljno knjižno zalogo, ki jo dopolnjuje ustrezen fond periodike in neknjižnega gradiva, in prirast 1,5 knjige na učenca ter ustrezen prirast periodike in neknjižnega gradiva.

Morda je realen cilj, da bomo v naslednjih letih dosegli razmerje 90 % : 10 % med knjižnim in neknjižnim gradivom.

Pri razmerju med knjižnim in neknjižnim gradivom moramo v zadnjem času upoštevati tudi pestro ponudbo informacijskih servisov na internetu, ki nudijo različne multimedijske informacije, kar izboljšuje ponudbo različnih medijskih zapisov, vse večkrat pa se bomo morali odločati, ali se nam bolj splača kupiti enciklopedijo v obliki knjige ali v obliki CD-ROMa.

3.2. Načrtovanje knjižnične zbirke, informacijske potrebe srednje šole in pridobivanje ustreznih informacijskih virov za potrebe slovenskih maturantov v šolskem letu 1995/96

Kot smo že omenili, je pridobivanje ustreznih informacijskih virov in oblikovanje knjižnične zbirke, ki bo zadostila neprestano spreminjajočim se informacijskim potrebam šole in njihovim uporabnikom, pri nas izredno težko delo. Običajno nimamo vnaprej določenega proračuna, saj država ne zagotavlja sistematičnega financiranja šolskih knjižnic, tako da so v praksi denarna sredstva šolskim knjižnicam zagotovljena zelo različno. Informacijske potrebe se neprestano spreminjajo, knjižnica pa nima dovolj časa, da bi se na spremembe pripravila in ustrezna gradiva pravi čas zagotovila.

Ko smo se leta 1993 začeli pripravljati na nacionalno maturo, se šolska politika ni zavedala, da so pri tem pomembne tudi šolske zbirke, in da bo uspeh na maturi odvisen tudi od dostopnosti gradiv. Odzvala se je šele na pripombe šolskih knjižničarjev⁶ in vsem srednjim šolam, ki izobražujejo za maturo, za obvezne maturitetne predmete posredovala complete gradiv. O tem, da bi šole za potrebe knjižničnih zbirk dobile primerna finančna sredstva, saj bi na ta način knjižničarji in vodstva šol veliko lažje oblikovali in načrtovali ustrezno zbirko glede na stopnjo razvoja že obstoječih zbirk, pa

6 O tej temi smo govorili tudi na posvetovanju ZBDS v Mariboru leta 1993 in sprejeli sklep, da mora država vsem srednjim šolam, ki bodo v letu 1995 izvajale maturo, zagotoviti ustrezna gradiva za njihove učence. Na to temo je bil napisan tudi referat: Majda Steinbuch, *Izbor informacijskih virov v knjižnici srednje šole*, Knjižnica, 37 (1993) 3, str. 103-11.

šolska oblast ni hotela niti slišati. Iz tega lahko sklepamo, da ne zaupajo v strokovno usposobljenost šolskih knjižničarjev za to delo, pa tudi ne ravnateljem, da bi sredstva zares porabili v ta namen. Kljub vsemu pa lahko rečemo, da so srednješolske knjižnice tudi na ta način izboljšale ponudbo obveznih beril za slovenski jezik, različnih zbirk vaj za matematiko in tuje jezike.

Vendar so nas letos spet presenetili. Vsako leto republiška predmetna komisija za slovenski jezik razpiše temo in literarna dela za esej, ki ga bodo maturantje pisali na maturi v tekočem šolskem letu. Za letošnjo maturo so bile to knjige s seznama obveznih branj, tako da dijaki niso imeli večjih problemov z dostopnostjo teh del. Letos julija pa so šole dobile obvestilo, da bodo na maturi leta 1996 dijaki pisali esej (40 % uspeha pri slovenskem jeziku je odvisnih od eseja) iz naslednjih del: Rožančeve Ljubezni, Kovačičeve Resničnosti, Zidarjevega Svetega Pavla, S poti Izidorja Cankarja in Cankarjevega Kurenta. Kako ravnati sedaj? Sredi počitnic lahko samo po naključju prideš do tega podatka, nakar ugotoviš, da v obstoječi knjižnični zbirki teh knjig ni dovolj (Ljubezen 1, Resničnost 2, Sveti Pavel 5, S poti 16, Kurent 19 za okoli 190 učencev), saj do sedaj ta dela niso bila niti med obveznimi branji. Naslednji korak je pogled v vzajemni katalog, a rezultat iskanja ni vzpodbuden. Po analizi ugotoviš, da bo približno 7.500 dijakov, kolikor jih bo verjetno maturo delalo naslednje leto, lahko imelo npr. Kovačičevo Resničnost celega 1,76 dneva. Koliko izvodov posameznih del se skriva v srednješolskih knjižnicah, pa seveda lahko le ugibamo, saj zanje, razen za tri srednje šole, ni online podatkov. Zadnji korak, ki nam še preostane, je vprašanje knjigarni ali založbi, ali je katero od teh del še na tržišču, čeprav že vnaprej, zaradi letnic zadnjih izdaj, ne verjameš preveč v to možnost.

Sicer na dopisu, ki so ga šole prejele, piše, da so založbe o izboru obveščene in da bodo poskrbele za ponatise. Vendar se poraja dodatno vprašanje. Ali je smotno, da šolska knjižnica za eno samo šolsko leto nabavi večjo količino teh del, še posebej, če vemo, da šole ne prejemajo sistemskih sredstev za nabavo knjižničnega gradiva, in da bodo naslovi književnih del za naslednje šolsko leto spet drugi.

Kdo je v slovenskem šolskem prostoru dolžan zagotoviti primerna gradiva za učence in čigava je odgovornost za opravljeno maturo, ki brez dostopnosti osnovnih gradiv prav gotovo ne more biti uspešna?

Ta vprašanja smo že posredovali na ustrezne naslove in sedaj čakamo na odgovore. Upajmo, da jih bomo prejeli pravočasno, in da bomo lahko temu primerno ukrepali.

4. Zaključek

Pri načrtovanju knjižnične zbirke moramo upoštevati spremembo števila uporabnikov, spremembe v učnem načrtu ali učnem procesu, značilnosti in strukturo obstoječe zbirke, splošno starost zbirke in ustrezno opremo za uporabo različnega gradiva, ki sestavlja knjižnično zbirko.

Obstoječo zbirko moramo neprestano vrednotiti. Pri tem si pomagamo z različnimi statističnimi podatki, ki jih zbiramo, in na osnovi analize ugotovljamo učinkovitost in dostopnost knjižničnega gradiva in informacij za potrebe vzgojnoizobraževalnega dela.

Standardi in normativi za šolske knjižnice so osnova, ki nam pomaga pri oblikovanju knjižnične zbirke. Morda pa so pri nekaterih določilih, kot npr. odpis, razmerje med knjižnim in neknjižnim gradivom, premalo natančni, in zato v praksi prihaja do pomanjkljivosti na nekaterih področjih. Če standarde pazljivo beremo, bomo zasledili, da morajo šolske knjižnice "oskrbovati učence in učitelje s knjižničnim gradivom...", ki je *potrebno za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov* in drugih dejavnosti šole;...knjižnično gradivo, s katerim so *vsebinsko zastopana predmetna področja*, ki so zajeta v zagotovljenem programu, in druga področja vzgojno-izobraževalnega dela;... Ko doseže šolska knjižnica potreben obseg, *obnavlja* knjižni fond z letnim prirastom..." (Vzgojno-izobraževalno, 1993, str. 16, podčrtala M.S.), kar pomeni, da moramo imeti v knjižnični zbirki samo aktualno gradivo, ki ustreza trenutnemu predmetniku in učnemu načrtu šole. Kljub temu bi lahko standardom dodali tudi priporočilo za odpis, saj bi s tem preprečili morebitno nerazumevanje, do katerega prihaja v praksi, in na kar nas v analizi opozarja Novljanova.

Prav tako bi bilo potrebno natančneje določiti razmerje med knjižnim in neknjižnim gradivom v temeljni knjižnični zalogi, kot tudi prirast neknjižnega gradiva, ki je sedaj določen le za knjige. V srednji šoli določa 1,5 knjige na učenca, kar bi morda lahko spremenili, in določili 1 knjigo na učenca pa v prid neknjižnega gradiva in periodike.

Brez učinkovitega vključevanja države s sistematičnim namenskim financiranjem programa šolske knjižnice v skladu s projektom Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic, ki ga je potrdil Strokovni svet za vzgojo in izobraževanje, ne bomo dosegli temeljnega cilja preobrazbe šolskih knjižnic, to je integracije knjižnice v vzgojnoizobraževalni proces.

Literatura

1. Filo, B. "Knjižnice in pedagoški sistemi." *Knjižnica*, 35 (1991) 2-3, str. 17-30.
2. Herring, J.E. *School librarianship*. 2nd ed. London : Clive Bingley, 1988.
3. Hladnik, M. "Elektronski literarnovedni viri in računalniško pisanje." *Jezik in slovnost*, 40 (1994/95) 7, str. 243-53.
4. *Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic*. Ljubljana : Zavod RS za šolstvo in šport, 1995.
5. *Information power : Guidelines for school library media programs*. Chicago & London : American library association, 1988.
6. Kamenik, I. in M. Šircelj. *Šolska knjižnica na šolah usmerjenega izobraževanja : teze*. Ljubljana : NUK, 1979.
7. Novljan, S. in M. Steinbuch. *Šolska knjižnica v izobraževanju (za 21. stoletje) : Analiza stanja šolskih knjižnic z usmeritvami razvoja*. Ljubljana : NUK, 1994.
8. Pešaković, B. in M. Todosijević. *Školska biblioteka u savremenom obrazovanju*. Beograd : Nova prosveta, 1989.
9. Steinbuch, M. "Izbor informacijskih virov v knjižnici srednje šole." *Knjižnica*, 37 (1993), str. 103-11.
10. Šircelj, M. "Vsebinske in organizacijske zasnove delovanja šolske knjižnice- mediateke." *Vzgoja in izobraževanje*, 12 (1981) 2, str. 31-34.
11. *Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici srednje šole*. Ljubljana : Zavod RS za šolstvo in šport, 1993.

The paper presents a special collection of the Mariborska Library, called "S". This is the collection of primary and secondary materials in the fields of bibliometrics for young people and teaching methodologies by different degrees of education, included are child and youth pedagogy, psychology and studies on different child activities - school and leisure time.

The complete collection will soon be available through the on-line shared catalogue.